

امکان سنجی جاذبه های توریستی - آگرواکوتوریستی در توسعه روستایی با تأکید بر باغات گیلاس و استفاده از مدل SWOT مورد: دهستان لواسانات کوچک

دریافت مقاله: ۹۰/۱۰/۲۹ پذیرش مقاله: ۹۰/۱۲/۲۲

صفحات: ۲۳-۷

شهریار خالدي: استادیار گروه جغرافیای طبیعی دانشگاه شهید بهشتی تهران^۱

Email: shahriar_khaledi@yahoo.com

رحمت الله منشی زاده: استادیار گروه جغرافیای انسانی دانشگاه شهید بهشتی تهران

Email: r_monshizadeh@yahoo.com

جهانبخش ریکا: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی شهید بهشتی تهران

Email: j.rika@gmail.com

شاهین خالدي، دانشجوی کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد واحد نور

Email: shahin_khaledi@yahoo.com

شبنم خالدي، دانشجوی کارشناسی ارشد زیست شناسی فیزیولوژی گیاهی دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران

Email: shabnam_khaledi@yahoo.com

چکیده

منطقه شمیرانات و لواسانات کوچک از ابتدای نهضت توریسم و طبیعت گردی ایران با وجود منابع اکولوژیکی، رودخانه های پر آب، جنگل و کوهستان، آب و هوای مطلوب، صخره و بویژه باغات انبوه به عنوان قطب تولید گیلاس کشور و استقرار مکانی - فضایی ویژه (همجواری با کلانشهر تهران)، از قابلیت توریستی - آگرواکوتوریستی ویژه ای برخوردار می باشند. نتایج این پژوهش که به منظور امکانسنجی توریستی - آگرواکوتوریستی محدوده مطالعاتی، با استفاده از مدل « SWOT » تهیه گردیده است، نشان دهنده این است که محدوده، دارای نقاط قوت داخلی و قابلیت های بالقوه توریستی - آگرواکوتوریستی بسیار بالایی است. بنابراین ضرورت اعمال استراتژیها و راهکارهای اساسی در جهت اولاً: تأکید بر نقاط قوت و بویژه جنبه آگرواکوتوریستی، با از بین بردن یا کاهش تهدیدها، موانع پیش روی توسعه گردشگری، و ثانیاً: استفاده از اصل مزیت نسبی و بهره گیری از عوامل بیرونی

^۱. نویسنده مسئول: تهران - تجریش - دانشگاه شهید بهشتی - دانشکده علوم زمین - گروه جغرافیا

بخصوص، مجاورت با کلانشهر تهران به عنوان فرصتی بهینه، در راستای پایداری سکونتگاههای روستایی منطقه تأکید دارد.

کلید واژگان: توریسم، اگرواکوتوریسم، توسعه روستایی، مدل SWOT، لواسانات کوچک، باغات گیلاس

مقدمه و ضرورت تحقیق

گردشگری و گذران اوقات فراغت به شیوه ای جدید، پدیده ای پیامدی و همزمان جزء جدایی ناپذیر جامعه صنعتی و حلقه ای مهم در باز تولید آن است (مومنی، ۱۳۸۶، ۱۵). امروزه با وجود ۷۵ درصد جمعیت فقیر در نواحی روستایی دنیا، بویژه کشورهای در حال توسعه، بیشترین مقاصد توریستی به خاطر دارا بودن (پارکهای ملی، مناطق جنگلی، کوهها، دریاچه ها مکانهای سنتی و... عموماً متعلق به همین نواحی است) است (Jenny holland, Michael burian, ۲۰۰۳, ۳). در حال حاضر حدود ۱۰ درصد از حجم نقدینگی اقتصاد جهان متعلق به توریسم و صنعت توریسم است و ۱۲ درصد از کل مخارج جهان از طریق درآمدهای توریستی تأمین می شود (منشی زاده، ۱۳۸۴، ۲۶). تاکنون صنعت توریسم بیش از صد میلیون فرصت شغلی مستقیم ایجاد کرده و مبنای تحولات شگرف اقتصادی - اجتماعی در سراسر جهان قرار گرفته است (World Tourism Organization, ۱۹۹۳: ۱۸). طبق آمار این سازمان در سال ۲۰۰۵ حدود ۸۰۸ میلیون توریست در جهان جابجا شده اند که این خود باعث ایجاد درآمدی بالغ بر ۲۸۲ میلیارد دلار بوده است (World Tourism Organization ۲۰۰۷: ۳۶). سازمان جهانی توریسم وابسته به سازمان ملل در تازه ترین گزارش خود اعلام کرده است، میزان مسافرتها انجام شده در جهان تا سال ۲۰۲۰ به بیش از ۱/۶ میلیارد سفر خواهد رسید و صنعت توریسم جهان تا این سال با رشد و رونق چشمگیری روبرو خواهد شد. طبق برآورد سازمان جهانی توریسم حدود ۷۶/۷ میلیون شغل در دنیا در این صنعت به صورت مستقیم اشتغال دارند. چنانچه مشاغل غیر مستقیم اقتصادی نیز به آنها اضافه گردد این مقدار به حدود ۲۳۴ میلیون (۸/۷٪ از کل مشاغل دنیا) خواهد رسید (UNWTO, ۲۰۰۹: ۱۹).

اگرواکوتوریسم یکی از شاخه های توریسم روستایی است که با اکو توریسم و ژئوتوریسم روابط و پیچیدگی تنگاتنگی دارد. این شاخه از توریسم شامل تمام فعالیتهای کشاورزی است که توأم با جاذبه های منحصر به فرد خود، جاذب شهرنشینان به مراکز و سکونتگاههای روستایی است و این امر منجر به اقامت توریست ها در روستا و آشتی انسان با طبیعت و چشم اندازهای

زیبای مزارع و فعالیتهای کشاورزی سکونتگاههای روستایی می شود (Caballos, ۱۹۹۶, ۱۹۷). آگرواکوتوریسم روستایی اگر چه با یک سفر طبیعی^۱ همراه است می تواند معرف تمامی جاذبه های جنبی کشاورزی اعم از تنوع زیستی کشاورزی^۲، فرهنگ و معیشت روستا، آداب و رسوم و... نیز باشد. آگرواکوتوریسم شکلی از جاذبه های توریستی است که، فرهنگ و شیوه معیشت روستا را به بازدید کنندگان و توریست ها عرضه می نماید (Zumbado, ۲۰۱۰, ۱۹۶).

دهستان لواسانات کوچک به لحاظ موقعیت مکانی- فضایی ممتاز جغرافیایی، همجواری با جنگل و کوهستان، جاذبه های طبیعی، پوشش گیاهی، اقلیم مساعد و مطبوع، رودخانه ها و چشمه سارها و بویژه باغات انبوه و زیبای گیلاس همراه با مراسم شکر گذاری و جشنواره های شکوفه و میوه از قابلیت های توریستی- آگرواکوتوریستی بی نظیری در منطقه برخوردار است. در این پژوهش قابلیت ها و محدودیتهای موجود توریسم- آگرواکوتوریسم امکانسنجی شده تا بتوان زمینه توسعه روستایی منطقه را فراهم نمود.

معرفی محدوده مورد مطالعه

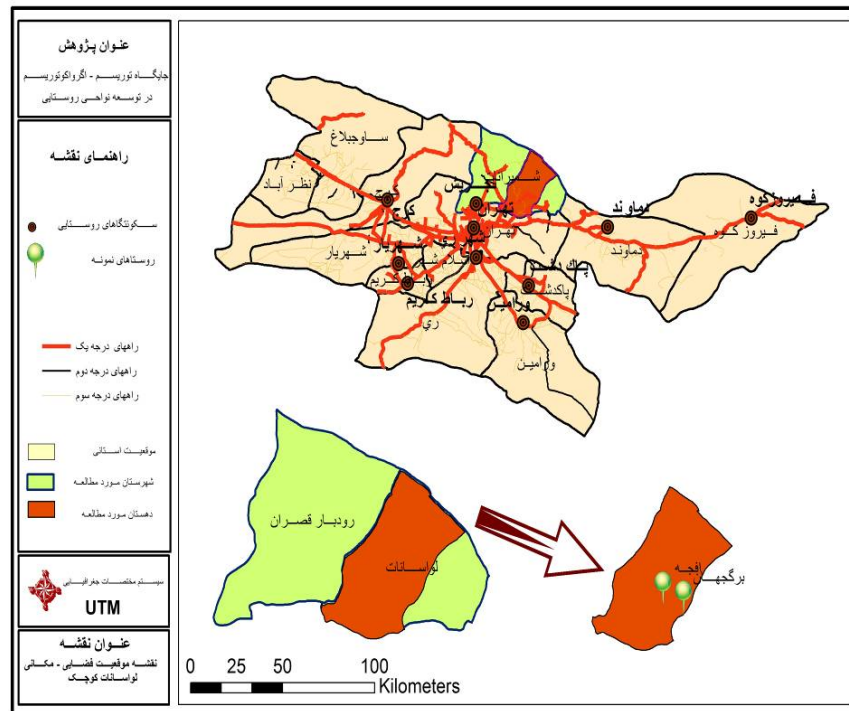
دهستان لواسانات کوچک، یکی از دهستانهای بخش لواسانات و شهرستان شمیرانات، از مناطق کوهستانی و بیلاقی شمال شرقی شهر تهران محسوب می شود. این دهستان در موقعیت جغرافیایی ۳۵ درجه و ۵۲ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۱ درجه و ۴۷ دقیقه طول جغرافیایی و در دامنه سلسله کوههای البرز واقع شده است. لواسانات کوچک در ۲۵ کیلومتری و در ارتفاع ۱۶۰۰ متری سطح دریا واقع شده است. این دهستان بنا به سرشماری سازمان آمار ایران در سال ۱۳۸۵ دارای ۱۴ روستای دارای جمعیتی حدود ۲۹۶۴ نفر (۸۵۷ خانوار) می باشد (شکل ۱).

مفهوم سازی و مبانی نظری

اوقات فراغت را با واژه فرانسوی *Loisir* و معادل انگلیسی *Leisure* مترادف دانسته و ریشه لاتین آن را *Licere* می دانند و دو بعد معنایی عمده؛ یکی آزادی انتخاب و دیگری اجازه داشتن برای برگزیدن را در بر دارد. اوقات فراغت مدت زمانی که انسان کار نمی کند تعریف می شود (پاپلی و سقایی، ۱۳۸۵، ۱۳۴). اصطلاح توریسم از قرن ۱۹ میلادی معمول شد. در آن زمان

^۱. Natural Travel

^۲. Agro Biodiversity

شکل (۱) نقشه موقعیت جغرافیایی شهرستان شمیرانات و لواسانات کوچک (مأخذ: سازمان نقشه برداری کشور ۱۳۹۰)

اشراف جوان فرانسوی می‌بایست برای تکمیل تحصیلات و کسب تجربه‌های لازم زندگی، اقدام به مسافرت کنند. این جوانان در آن زمان توریست نامیده می‌شدند و بعدها در فرانسه این اصطلاح در مورد کسانی بکار می‌رفت که برای سرگرمی و وقت‌گذرانی و گردش به فرانسه سفر می‌کردند (رضوانی، ۱۳۸۰، ۱۵). سازمان جهانگردی (WTO) گردشگری را در قالب بازدیدکننده تعریف کرده است: بازدیدکنندگان کسانی هستند که به کشور دیگری غیر از کشور محل اقامت خود وارد می‌شوند و مقصودی غیر از آنچه در کشور خود دارند را پیگیری می‌نمایند. این گروه شامل جهانگردان و کسانی که به گشت‌های کوتاه تفریحی می‌روند نیز می‌گردد (منشی‌زاده، ۱۳۷۶، ۱۲). توریسم شامل پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل توریست‌ها، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات توریستی، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرایند جذب و پذیرایی از توریست‌ها می‌باشد (Mcintosh, ۱۹۹۵، ۹). گردشگری یا «صنعت گردشگری» از سال ۱۹۵۰ میلادی

دچار تحولات عظیمی شد که برخی آن را «انقلاب گردشگری» می دانند. این تحول منجر به بروز و بلوغ «گردشگری انبوه» شده است. در حال حاضر گردشگری فعالیتی قدرتمند و حرفه ای بزرگ در سطح جهان است، به نحوی که ابتدا قبل از نفت، آنگاه همردیف با آن و سپس بالاتر از آن قرار گرفته است (جعفری و پزام، ۱۳۷۹، ۲۹). در این میان گردشگری روستایی فعالیتی چند وجهی است که در محیط خارج از شهر صورت می گیرد و به گردشگران ماهیت زندگی روستایی را نشان می دهد (قادی، ۱۳۸۳، ۲۱). این گونه از گردشگری بیشتر در بین طبقات متوسط و بعد زمانی و فضایی کوتاه، که سفر به تفرجگاههای پیرامون شهری را بویژه در پایان هفته، امکان پذیر می نماید، روندی رو به گسترش یافته است (کدیور و سقایی، ۱۳۸۶، ۱۱۲). در مورد توسعه گردشگری روستایی آگرواکوتوریسم روستایی دیدگاههای متفاوتی وجود دارد. بعضی آنرا بخشی از بازار گردشگری می شناسند و معتقدند می توان آنرا با شکل های دیگر بازار گردشگری، مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در کنار سواحل ماسه ای مقایسه کرد. از جنبه دیگر، گردشگری روستایی به عنوان فلسفه ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است: از یک نگرش گردشگری را به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی که انعکاس دهنده ویژگی محیط روستایی است (Sharpley، ۱۹۹۷، ۷-۸). در مواردی نیز گردشگری روستایی را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می شناسند. (شکویی، ۱۳۷۵، ۲۱۳-۲۱۴). از انواع گردشگری در نواحی روستایی می توان به اکوتوریسم، توریسم فرهنگی، توریسم دهکده، توریسم کشاورزی توریسم در مزرعه و... اشاره کرد. صنعت گردشگری روستایی را شامل گستره فراگیری از فعالیتها، خدمات و تسهیلات می دانند که به وسیله روستاییان برای تفریح، استراحت، جذب و نگهداشت گردشگران در نواحی روستایی صورت می گیرد و می تواند توریسم کشاورزی، توریسم مزرعه، توریسم طبیعی، توریسم فرهنگی، توریسم سبزی، توریسم جنگل و اکوتوریسم را نیز در برداشته باشد (محمودی نژاد و دیگران، ۱۳۸۶، ۵۹). اکوتوریسم نیز کوتاه شده Ecological Tourism است که در ادبیات فارسی طبیعت گردی نام دارد و گرایشی نو و پدیده ای نسبتاً تازه در صنعت جهانگردی است و بخشی از این صنعت را تشکیل می دهد. این گونه از جهانگردی فعالیتهای فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان پذیر می سازد و مبتنی بر مسافرتهاى هدفمند همراه با دیدار و برگشتهای فرهنگی و معنوی از جاذبه های طبیعی و لذت جویی از پدیده های گوناگون آن است. اکوتوریسم دامنه گسترده ای دارد که از بازدید علمی تا یک بازدید اتفاقی در یک منطقه طبیعی به عنوان فعالیت آخر هفته یا بخش جنبی از یک مسافرت بلند مدت را شامل می شود. (رضوانی، ۱۳۷۴، ۵۴). اگر چه منشأ اصطلاح اکوتوریسم به درستی مشخص نیست اما

عموماً ادبیات این اصطلاح بر گردشگری مسئولیت پذیرانه، به حداقل رساندن اثرات زیست محیطی، احترام به فرهنگ میزبان، به حداکثر رساندن منافع محلی و افزودن رضایت گردشگران تأکید دارد. اگرواکوتوریسم^۱ یا گردشگری کشاورزی و طبیعت گردی پیشرفت چشمگیری در بسیاری از کشورهای توریستی دنیا داشته و عرصه های روستایی با تنوع زیست محیطی و کشاورزی خود، با توجه به توسعه شهرنشینی، بهبود سیستمهای حمل و نقل، ارتباطات و افزایش اوقات فراغت پیوسته سهم بسزایی در توسعه صنعت توریسم به خود اختصاص می دهند (Caballos, ۱۹۶, ۱۹۶). اصطلاح اگرو-اکوتوریسم^۲ نخستین بار در کاستاریکا در سال ۱۹۹۴ مورد استفاده قرار می گیرد و آن را به طور کلی معادل اگروتوریسم^۳ می گیرند و تنها تأکیدی که بر این شیوه از گردشگری می شود در نظر داشتن جنبه های زیست محیطی است (Zumbado, ۲۰۱۰, ۱۹۶). اگرواکوتوریسم واژه ای است برگرفته از اکوتوریسم و اگروتوریسم بنا بر این، مد نظر گرفتن هر دو مفهوم مورد تأکید است. اگرواکوتوریسم یا اکوتوریسم کشاورزی به عنوان شاخه ای از توریسم روستایی در کنار سایر جاذبه های توریستی امروزه توانسته است زمینه اشتغال محلی، منطقه ای و توسعه برخی از سکونتگاههای روستایی را فراهم آورد. با این وجود، در راستای توسعه پایدار گردشگری ظرفیت پذیری اهمیت بنیادی دارد. در این مفهوم به استفاده حداکثر از هر مکان بدون گذاشتن اثرات منفی بر منابع، اقتصاد و فرهنگ محل اشاره دارد (McIntyre, ۱۹۹۳, ۲۳). و نیز برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری قانون گذاران، برنامه ریزان و مدیران باید قادر به تعریف این مرز و سنجش آن باشند. عوامل دخیل در تعیین آستانه ظرفیت پذیری عبارتند از: الف) عوامل فیزیکی، بویژه منابع طبیعی، فضا و تسهیلات، ب) عوامل بوم شناختی، بویژه گیاهان و جانوران موجود در یک منطقه و اکوسیستم، ج) عوامل اجتماعی، از دو منظر میزبان و باز دیدکنندگان و افزایش تجربه به گردشگر (Trevor, ۱۹۹۳, p: ۳).

روش تحقیق

در این پژوهش روش تحقیق از نوع ترکیبی (توصیفی - تحلیلی) است. بدین منظور در مرحله نخست اطلاعات لازم از مراکز و منابع آماری گردآوری و در مرحله میدانی نیز ضمن مشاهده، مصاحبه با افراد محلی، با استفاده از فرمول کوکران تعداد (۸۰) پرسشنامه خانوار در ۲

۵. Agro-eco-tourism

۶. Agro - EcoTourism

۷. Agroeco-Tourism

روستای (افجه و برگجهان)؛ و تعداد (۷۰) پرسشنامه گردشگران، به عنوان نمونه آماری پژوهش در نظر گرفته شده است. در نهایت با استخراج آمارهای دریافتی، فهرستی از عوامل داخلی و خارجی توسعه توریستی- آگرواکوتوریستی محدوده گردآوری، و به منظور تجزیه و تحلیل، ارائه راهکارها و پیشنهادات تحقیق نیز، از مدل تحلیلی « SWOT » و همچنین از نرم افزار Arc GIS جهت تهیه و ترسیم نقشه های موقعیت، دسترس‌یهای منطقه و مکانیابی روستاهای هدف، نیز بهره گیری شده است.

مدل SWOT؛ بررسی و اولویت بندی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدها

چگونگی تحلیل یافته های پژوهش یکی از مراحل اصلی تحقیق می باشد. جهت این کار روشهای مختلفی متناسب با نوع موضوع و یافته های تحقیق می توان یافت. در این مطالعه از روش تجزیه و تحلیل « SWOT » استفاده شده است. این روش از ۴ کلمه کلیدی به نام های « نقاط قوت^۱»، « نقاط ضعف^۲»، « فرصتها^۳» و « تهدیدها^۴» تشکیل شده است. هدف استفاده از این روش در برنامه ریزی توریسم آن است که نشان داده شود سیستم برنامه ریزی و مدیریتی حال حاضر و وضعیت موجود چگونه است و کدام مسیر را در آینده باید پیمود. این روش جهت تنظیم اهداف سیاسی، تنظیم راهبردهای مخصوص صنعت توریسم روستایی و کشاورزی بسیار مفید و کاربردی است. عمده ترین کاربرد این روش در بررسی وضعیت موجود است که در این روش ابتدا با تهیه ماتریسی از ۴ پارامتر ذکر شده و سپس ضریب اهمیت هر پارامتر و سنجش امتیازات آنها به تحلیل امکان سنجی توریستی- آگرواکوتوریستی منطقه اقدام می شود. اولویت بندی، امتیاز دهی و نهایتاً وزن دهی عوامل ۴ گانه مذکور بر اساس اطلاعات پرسشنامه ای وسایر تحقیقات اسنادی- میدانی می باشد. در جدول (۱) مجموعه این عوامل (درونی و بیرونی) مورد توجه و بررسی قرار گرفته است.

همانگونه که در جدول (۲و۱) مشاهده می شود، در سکونتگاههای روستایی محدوده مورد مطالعه؛ ۱۴ نقطه قوت در مقابل ۱۴ نقطه ضعف به عنوان عوامل درونی و تعداد ۱۴ فرصت در مقابل ۱۲ تهدید به عنوان عوامل خارجی قابل توجه و بررسی می باشند. بدین ترتیب در

^۱ - Strengths

^۲ - Weakness

^۳ - Opportunities

^۴ - Threats

مجموع می توان گفت تعداد ۲۸ به عنوان نقطه قوت و ضعف درونی و تعداد ۲۶ فرصت و تهدید خارجی در روند توسعه توریستی-اگرواکوتوریستی منطقه قرار دارند.

جدول (۱) اولویت بندی، عوامل داخلی به منظور تشخیص نقاط ضعف و قوت درونی توسعه توریستی -

اگرواکوتوریستی لواسانات کوچک

عوامل درونی و داخلی سیستم SWOT				اولویت بندی نهایی
رتبه	وزن نسبی	امتیاز نهایی	اولویت بندی نهایی	
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S1 = منحصراً به فرد بودن جاذبه های اگرو اکوتوریستی	اولویت اول
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S2 = وجود میوه های گرمسیری و سردسیری منطقه	اولویت اول
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S3 = همجواری با بزرگترین کلانشهر توریست فرست کشور	اولویت اول
۳.۵	۰.۰۳	۰.۱۰۵	S4 = دسترسی مناسب و سریع به جاذبه ها	اولویت دوم
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S5 = ایجاد مکانهای دارای پتانسیل سرمایه گذاری و توان بالقوه برنامه پذیری توریستی - اگرواکوتوریستی	اولویت اول
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S6 = آب و هوای معتدل و مرطوب در فصول گرم سال	اولویت اول
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S6 = بالابودن روحیه گرم و مهمان نوازی منطقه	اولویت اول
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S7 = داشتن محیط آرام و بی سرو صدا	اولویت اول
۳.۵	۰.۰۳	۰.۱۰۵	S8 = وجود کوچه باغهای بی نظیر و چشم اندازهای باغی	اولویت دوم
۳.۵	۰.۰۳	۰.۱۰۵	S9 = سواحل رودخانه ای مطبوع و مساعد و سد در منطقه	اولویت دوم
۳.۵	۰.۰۳	۰.۱۰۵	S10 = وجود آبشارها و چشمه ها در منطقه و وضعیت اکولوژیکی ویژه	اولویت دوم
۳.۵	۰.۰۳	۰.۱۰۵	S11 = وجود قلعه ها و غارها در منطقه	اولویت دوم
۴	۰.۰۴	۰.۱۶	S12 = افزایش قیمت محصولات کشاورزی و باغداری	اولویت اول
۳	۰.۰۲	۰.۰۶	S13 = مراسمات ویژه شکر گذاریها شکوفه و میوه	اولویت سوم
۳	۰.۰۱	۰.۰۳	S14 = تولیدات لبنی در منطقه	اولویت سوم
نقاط قوت (با رتبه ۲ تا ۴)				
۲	۰.۰۵	۰.۱	W1 = عدم تسهیلات و تجهیزات مناسب توریستی در منطقه	اولویت اول
۲	۰.۰۵	۰.۱	W2 = عدم توجه به گسترش تأسیسات تفریحی - ورزشی	اولویت اول
۲	۰.۰۵	۰.۱	W3 = عدم توجه به توریسم به عنوان محرک توسعه روستایی	اولویت اول
۱.۵	۰.۰۳	۰.۰۴۵	W4 = سرمایه گذاری محدود بومی و غیر بومی در منطقه	اولویت دوم
۱.۵	۰.۰۳	۰.۰۴۵	W5 = عدم صنایع مرتبط با کشاورزی در منطقه	اولویت دوم
۱.۵	۰.۰۳	۰.۰۴۵	W6 = عدم مشارکت بخش خصوصی در صنعت توریستی منطقه	اولویت دوم
۲	۰.۰۵	۰.۱	W7 = عدم مدیریت گردشگری در منطقه	اولویت اول
۱	۰.۰۲	۰.۰۲	W8 = تمایل زندگی جوانان در کلانشهر تهران	اولویت سوم
۱	۰.۰۲	۰.۰۲	W9 = مهاجرت روستاییان منطقه به کلانشهر تهران	اولویت سوم
۱	۰.۰۲	۰.۰۲	W10 = کمبود نیروی انسانی ماهر در صنعت توریسم و اگروتوریسم	اولویت سوم
۲	۰.۰۳	۰.۰۶	W11 = عدم برنامه ریزی مناسب توریستی مدیران محلی	اولویت دوم
۱	۰.۰۲	۰.۰۲	W12 = عدم اطلاعات درست از تعداد گردشگران منطقه	اولویت سوم
۲	۰.۰۵	۰.۱	W13 = فصلی بودن گردشگری	اولویت اول
۲	۰.۰۵	۰.۱	W14 = آب و هوای سرد و خشک در فصول پاییز و زمستان	اولویت اول
مجموع				
	۱	۲.۷۷		

مأخذ: پرسشنامه گردشگران، اهالی روستا، مشاهدات و مصاحبه با اهالی ۱۳۹۰

نقاط قوت (با رتبه ۲ تا ۴)

نقاط ضعف (با رتبه ۱ تا ۲)

جدول (۲) اولویت بندی، عوامل بیرونی به منظور تشخیص فرصتها و تهدیدهای توسعه توریستی -

آگرواکوتوریستی لواسانات کوچک

اولویت بندی نهایی	امتیاز نهایی	وزن نسبی	رتبه	عوامل بیرونی و خارجی سیستم SWOT	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۱=افزایش توان اقتصادی شهرستان شمیرانات و شهرهای مجاور	فرصتها (رتبه ۱ تا ۴)
اولویت اول	۰,۰۲	۰,۰۵	۴	O۲= جلب مشارکت و سرمایه بخش خصوصی و توانایی بالقوه جذب سرمایه گذاری	
اولویت اول	۰,۰۲	۰,۰۵	۴	O۳=امکان استفاده از منابع و سرمایه های محلی	
اولویت اول	۰,۰۲	۰,۰۵	۴	O۴=مسافت متوسط منطقه با کمتر از ۳۰ کیلومتر تا کلانشهر تهران	
اولویت اول	۰,۰۲	۰,۰۵	۴	O۵=مجاورت با کلانشهر تهران به عنوان کانون توریست فرستی کشور	
اولویت اول	۰,۰۲	۰,۰۵	۴	O۶=وجود جاذبه های کشاورزی و باغی	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۷=بالا بردن روحیه آگاهی و مشارکت واقعی روستایی	
اولویت سوم	۰,۰۶	۰,۰۲	۳	O۸=توان بالقوه نگهداشت جمعیت گردشگر	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۹=امکان استفاده از جمعیت جوان با تحصیلات عالی در صنعت گردشگری	
اولویت سوم	۰,۰۶	۰,۰۲	۳	O۱۰=هزینه با صرفه	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۱۱=داشتن زبان و گویش فارس جهت تعامل بهتر با گردشگران داخلی	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۱۲=استفاده از نهادهای غیر رسمی NGO ها در این صنعت	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۱۳=تلاش در جهت مشارکت شوراهای و نهادهای محلی در این صنعت	
اولویت دوم	۰,۱۰۵	۰,۰۳	۳,۵	O۱۴=امکان افزایش انگیزه گردشگران خارج از استان و خارج از کشور	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۱=خروج نیروی کار جوان و تحصیل کرده از منطقه	تهدیدها (رتبه ۱ تا ۲)
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۲=عدم انگیزه بانکها و موسسات اعتباری در گردشگری	
اولویت دوم	۰,۰۴۵	۰,۰۳	۱,۵	T۳=مهاجرت برخی از روستاییان به کلانشهر تهران	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۴=کیفیت پایین خدمات حمل و نقل بخصوص حمل و نقل پر سرعت ریلی	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۵=تخریب محیط زیست و بهره برداریهای غیر عقلایی	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۶=تخریب و نوسازی ساختمانها و تغییر هویت بافت قدیمی روستا	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۷=عدم نظارت مناسب زیست محیطی در منطقه	
اولویت اول	۰,۰۱	۰,۰۵	۲	T۸=ضعف ساختار تأسیسات و تجهیزات متناسب گردشگری	
اولویت دوم	۰,۰۴۵	۰,۰۳	۱,۵	T۹=عدم توجه کافی مسئولین امر گردشگری روستایی و کشاورزی تهران	
اولویت دوم	۰,۰۴۵	۰,۰۳	۱,۵	T۱۰=عدم ایده پردازی در راستای جذب گردشگری روستایی و کشاورزی در منطقه	
اولویت دوم	۰,۰۴۵	۰,۰۳	۱,۵	T۱۱=عدم صنایع اشتغال زا در منطقه	
اولویت دوم	۰,۰۴۵	۰,۰۳	۱,۵	T۱۲=از بین رفتن فرهنگ و سنت بومی	
	۲,۷۸	۱		مجموع	

مأخذ: پرسشنامه گردشگران، اهالی روستا، مشاهدات و مصاحبه با اهالی ۱۳۹۰

شکل (۲) ماتریس نمره نهایی ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۰)

جدول (۳) ماتریس مقایسه ای SWOT و استخراج استراتژیهای ۴ چهار گانه

ماتریس مقایسه ای SWOT و استخراج استراتژیهای ۴ چهار گانه			
راهبردهای WT	راهبردهای ST	راهبردهای WO	راهبردهای SO
W _۱ , W _۲ , T _۴ , T _۸	S _۲ , S _۵ , T _۱ , T _۳	W _۱ , W _۲ , W _۳ , O _۲ , O _۳	S _۱ , S _۹ , S _۷ , O _۶
W _۳ , W _۴ , T _۹	S _۱ , T _۵ , T _۶ , T _۷	W _۴ , W _{۱۰} , O _۲ , O _۷ , O _۹	S _۳ , S _۴ , O _۴ , O _۵
W _۸ , W _۹ , T _۱ , T _۳	S _۱ , T _۴ , T _۸	W _{۱۳} , O _{۱۴}	S _۲ , O _۱ , O _۲ , O _۳
W _۷ , W _{۱۲} , T _۵ , T _۶ , T _۷	S _۲ , T _{۱۰} , T _{۱۱}		S _۵ , O _۹ , O _{۱۲} , O _{۱۳} , O _{۱۴}
	S _۳ , S _۷ , T _۲ , T _۹		S _۷ , S _۹ , O _۷ , O _{۱۱}

مأخذ: مطالعات میدانی و پرسشنامه ای نگارندگان از وضعیت توریستی - آگرواکوتوریستی لواسانات کوچک ۱۳۹۰

استراتژی ها و راهبردهای ۴ گانه SWOT

منطق رویکرد مدل SWOT این است که استراتژی اثر بخش باید قوت ها و فرصت ها را به حداکثر و ضعف ها و تهدیدها را به حداقل برساند. ارائه تحلیل راهبردی برای انتخاب استراتژی توسعه روستایی در سیستم DDS (Decision Support System)، همراه با برقراری یک سیستم پشتیبانی تصمیم سازی راهبردی در سطح ملی از اهداف اساسی این مدل است. و نیز هدف محوری مدل تبیین و تدوین استراتژی توسعه پایدار روستایی، کشاورزی، توسعه اقتصادی و در نهایت توسعه ملی است (رحمانی و دیگران، ۱۳۸۶، ۱۷). از جمله مهمترین راهکارهایی که با توجه به مطالعات انجام شده بر مبنای تحلیل مدل مذکور در امر تقویت و توسعه توریستی- آگرواکوتوریستی این دهستان قابل ارائه می باشد به شرح ذیل قابل ارائه می باشند:

▪ **راهبردهای تهاجمی/ رقابتی «SO»؛** (تأکید بر قوت درونی و بهره گیری از فرصتهای

بیرونی:

- ۱- با توجه به منحصر به فرد بودن جاذبه های کشاورزی و آگرواکوتوریسم^۱ بودن منطقه بخصوص جاذبه های باغات گیلاس به عنوان اساسی ترین قوت درونی در این استراتژی تأکید بر توسعه آگرواکوتوریستی و گردشگری طبیعی^۲ منطقه بسیار ضروری است.
  - ۲- موقعیت فضایی- مکانی ویژه و استقرار فضایی دهستان لواسانات کوچک در حوزه کلانشهر تهران به عنوان قطب فرستنده توریستی کشور یکی دیگر از نقاط قوت درونی منطقه می باشد که این امر درکنار فرصتها و پارامترهای همچون دسترسی سریع و مسافت نزدیک با تهران ضرورت برنامه ریزی توسعه توریستی- آگرواکوتوریستی منطقه را دو چندان نموده است.
  - ۳- سرمایه گذاری در راستای توسعه توریسم- آگرواکوتوریسم لواسانات با تأکید بر جاذبه های طبیعی و انسانی منطقه می تواند فرصتهای شغلی متنوعی برای مردم بومی و غیر بومی بخصوص قشر تحصیل کرده روستایی منطقه ایجاد نماید.
  - ۴- روحیه مهمان نوازی، آگاهی و مشارکت واقعی مردم روستایی لواسانات درکنار فارسی زبان بودن آنها از مهمترین نقاط قوت توسعه صنعت توریسم و ایجاد تعامل بسیار نزدیک با توریست ها کلانشهر تهران که از زبانهای متفاوتی ممکن است به منطقه سفر کنند می باشد.
  - ۵- با تأکید بر مکانهای دارای پتانسیل سرمایه گذاری و توان های توریستی- آگرواکوتوریستی منطقه فرصت بسیار مناسبی برای جذب مشارکت های دولتی و غیر دولتی از یکسو و جذب سرمایه و منابع محلی جهت جلوگیری از خروج این منابع از منطقه و جذب سرمایه های خارج از منطقه اقدامی است بسیار اساسی و ضروری.
  - ۶- وجود جذابیت های آگرواکوتوریستی عرصه های روستایی لواسانات در کنار فرهنگ بومی بخصوص برگزاری جشن های شکوفه و میوه ، سپاسگذاری ها ، تولیدات و غذاهای محلی و... می تواند جذابیت های توریستی منطقه را دو چندان نماید. این امر از یکسو نیازمند فرهنگ سازی توسعه و تنوع سازی توریسم محلی به بومیان در راستای توسعه توریسم پایدار و از سویی نیازمند اطلاع رسانی دقیق و تبلیغات توریستی مناسب به بازار توریسم می باشد.
- **راهبردهای محافظه کارانه با جنبه بازنگری «WO»؛** (تأکید بر نقاط ضعف درونی و بهره گیری از فرصتهای بیرونی):

^۱ . Agro-eco-tourism

^۲ .Natural Tourism

۱- فصلی بودن توریسم به خاطر سرمای شدید بخصوص زمستان به عنوان نقطه ضعف توریسم منطقه تأکید بر گسترش تفریحات و ورزشهای زمستانی و پرکردن خلاء توریستی در فصول سرما به عنوان فرصتی اساسی در راستای پایداری این صنعت بسیار ضروری است.

۲- عدم وجود تسهیلات و تجهیزات مناسب اقامتی و تفریحی منطقه به عنوان نقطه ضعف این صنعت می‌تواند از یکسو، در راستای بکارگیری و جذب سرمایه‌ها و منابع دولتی و غیر دولتی و بخصوص منابع بومی و از سوی دیگر برای جلوگیری از خروج این سرمایه‌ها به خارج از منطقه در راستای توسعه این صنعت و اشاعه فرهنگ سرمایه‌گذاری توریستی اقدام گردد.

۳- جهت جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه بومیان به کلانشهر تهران و بخصوص بهره‌گیری از قشر تحصیل کرده می‌توان با توسعه و تنوع صنعت توریستی-اگرواکوتوریستی منطقه زمینه مشارکت و اشتغال پایدار را فراهم نمود که البته این امر به عنایت ویژه برنامه ریزان ناحیه ای و محلی به توسعه صنعت توریسم و میزان ادراکی که از این صنعت به عنوان محرک توسعه روستایی دارند بستگی دارد.

▪ **راهبردهای تنوع «ST»:** (تأکید بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی):

۱- اگر چه جاذبه‌های توریستی-اگرواکوتوریستی روستایی منطقه مهمترین تأکیدی است که در راستای توسعه توریسم در منطقه مد نظر است اما مهمترین تهدیدی که می‌تواند نگران کننده باشد مد نظر قرار ندادن و عدم برنامه ریزی در راستای کاهش معضلات و مشکلات زیست محیطی منطقه است. تغییر در بافت مسکونی روستاهای افجه و برگ جهان نمونه ای از این تخریب محیطی است که در سالهای اخیر بافت سنتی مسکن روستایی را دگرگون نموده است و یا ساخت بعضی از کاربریهای ناسازگار بدون توجه به حفظ بافت سنتی روستایی می‌تواند از جذابیت‌های اکوتوریستی کاهش دهد.

۲- تأکید بر جنبه اگرواکوتوریستی روستایی لواسانات در کنار سایر جاذبه‌های دیگر و در راستای توسعه پایدار توریسم نیازمند تنوع کارکردها و محصولات توریستی است تا از طرفی فشارهای زیست محیطی بر این صنعت را کاسته و از طرفی دیگر تهدیدات محیطی را به فرصتی برای بهره‌گیری اصولی از منابع و تنوع سازی مشاغل تبدیل نماید.

۳- از جمله عمده ترین عوامل موثر در توسعه و ترقی صنعت توریسم در هر منطقه، استفاده از وسایل حمل و نقل مناسب است به طوریکه آن را «قلب توریسم» خوانده اند (داس ویل، ۱۳۷۹، ۵۲). در شرایط خاص هزینه حمل و نقل، بزرگترین بخش هزینه سفر را تشکیل می‌دهد. سامانه حمل و نقل عموماً با استفاده از ۴ نوع سامانه حمل و نقل ریلی یا راه آهن، جاده

ای، راههای آبی و هوایی صورت می گیرد که هر یک از سامانه ها ویژگی های خاص خود را دارد. و از نظر حمل و نقل ریلی امروزه اغلب مسافران سراسر جهان، مسافرت با ترن را به علت میزان سهولت و امنیت بالای آن ترجیح می دهند (الوانی و دهدشتی، ۱۳۷۳، ۴۰). بنا بر این با وجود نزدیکی منطقه به کلانشهر تهران توسعه و توجه به حمل و نقل ریلی، توسعه تله کابین و حتی توجه به حمل و نقل کالسکه ای بخصوص در بین مزارع و باغات در راستای جذابیت بیشتر منطقه ضروری است.

▪ راهبرد های تدافعی «WT»؛ (تأکید بر نقاط ضعف درونی و تهدید های بیرونی و

نهایتا رفع آسیب ها):

۱- با توجه به آگرواکوتوریسم بودن منطقه باید توجه داشت که نامساعد بودن شرایط جوی در فصول سرد سال به عنوان یکی از نقاط ضعف توریسم می تواند تهدیدی جدی برای از رونق افتادن و عدم توجه جهانگرد در این فصول به منطقه باشد. در این زمینه مهمترین راهکار تدافعی می تواند سرمایه گذاری در راستای گسترش تفریحات و ورزشهای زمستانی مانند اسکی، اسکیت، کوهنوردی، برف نوردی و یخ نوردی و... در سطوح منطقه ای، ملی و حتی بین المللی، البته متناسب با ظرفیتهای و محدودیتهای محیطی منطقه باشد.

۲- عدم توجه به صنایع و فرآورده های وابسته به کشاورزی و باغات در منطقه به عنوان نقطه ضعفی در عرصه کشاورزی منطقه می تواند تهدیدی برای خروج سرمایه و منابع انسانی و مالی از منطقه باشد. در این میان ضرورت توجه به موسسات خصوصی و دولتی مانند بانکها و سرمایه گذاری در این بخش می تواند زمینه ساز پایداری اقتصاد روستایی و توسعه گردشگری باشد.

نتیجه گیری نهایی و پیشنهادات

توریسم و بویژه آگرواکوتوریسم روستایی لواسانات کوچک واقع در حوزه کلانشهری تهران با دارا بودن بخش عظیمی از چشم اندازهای طبیعی منطقه، زیبایی شناختی، تاریخی، فرهنگی، و بخصوص پتانسیل منحصر به فرد آگرو توریستی منطقه ناشی از وسعت بسیار زیاد باغات گیلاس، در دهه های اخیر مورد توجه شهرنشینان کلانشهر تهران و حتی توریست های خارجی نیز بوده است. در این میان توسعه و پیشرفت این صنعت به عنوان محرک توسعه روستایی منطقه نیازمند بررسی توانمندیها و محدودیتهای و ارزیابی و سطح بندی این دو پارامتر موثر می باشد. شناسایی و ارزیابی موانع و محدودیتهای و از طرفی پتانسیل سنجی منطقه باعث می گردد مدیریت منطقه ای و محلی نیز به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه توریسم روستایی تحت

شعاع قرار گرفته و مدیران نیز می توانند درک بهتر و صحیح تری از چگونگی برخورد محیطی منطقه داشته باشند.

جدول (۴) جایگاه، اهداف، محورها و چشم انداز توسعه توریستی - اگرواکوتوریستی شمیرانات

محورهای توسعه توریستی - اگرواکوتوریستی دهستان لواسانات کوچک	
اهداف چشم انداز	<ul style="list-style-type: none"> • شناخت و جایگاه توریسم - اگرواکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی لواسانات • شناخت و جایگاه این صنعت در ایجاد فرصتهای شغلی و درآمد سکونتگاههای روستایی لواسانات • ارائه راهکارها و پیشنهادهای در راستای توسعه روستایی بر مبنای توریستی - اگرواکوتوریسم بودن لواسانات
راهبردهای اساسی توسعه توریستی - اگرواکوتوریستی	<ul style="list-style-type: none"> • راهبردهای تهاجمی / رقابتی «SO»؛ (تأکید بر قوت درونی و بهره گیری از فرصتهای بیرونی • راهبردهای محافظه کارانه با جنبه بازنگری «WO»؛ (تأکید بر نقاط ضعف درونی و بهره گیری از فرصتهای بیرونی) • راهبردهای تنوع «ST»؛ (تأکید بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی) • راهبرد های تدافعی «WT»؛ (تأکید بر نقاط ضعف درونی و تهدیدهای بیرونی و نهایتاً رفع آسیب ها)
چشم انداز مطلوب منطقه	<ul style="list-style-type: none"> • ارتقاء جایگاه فعلی منطقه متناسب با ساختارها و کارکردهای توریستی - اگرواکوتوریستی • توسعه و تنوع عملکردهای توریستی - اگرواکوتوریستی • توسعه پایدار روستایی با تأکید بر توریستی - اگرواکوتوریست بودن منطقه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۰

به طور کلی با مورد بررسی قرار دادن مهمترین نقاط قوت - ضعف، فرصت ها و تهدیدهای موجود می توان اهداف، راهبردها و چشم انداز مطلوب منطقه را ترسیم نمود (جدول شماره ۴). در این میان از جمله نیازهای اساسی توسعه و پیشبرد صنعت توریسم و اگرواکوتوریسم روستایی لواسانات کوچک در موارد ذیل خلاصه و به صورت پیشنهادات و راهکارهای این پژوهش عنوان میگردند:

۱. توسعه تأسیسات اقامتی و پذیرایی (احداث هتل ها، متل ها و مراکز پذیرایی در منطقه).
۲. شناسایی محدودیتهای و شناخت نقاط ضعف و قوت زیر ساختهای توریستی منطقه.
۳. افزایش اعتبارات بخش توریسم و مشارکت بخش خصوصی در این صنعت.
۴. آموزش در راستای رفع موانع فرهنگی.
۵. توسعه حمل و نقل و شبکه راهها (بخصوص توسعه حمل و نقل ریلی و حمل و نقل چپاری در مسیرهای گردشگری).
۶. ایجاد بانک اطلاعات توریستی - اگرواکوتوریستی.
۷. احیاء، حفاظت، نگهداری از جاذبه های توریستی (طبیعی و انسانی).

۸. شناسایی روستاهای با قابلیت بالای توریستی- آگرواکوتوریستی.
۹. انتشار دائم بروشورها و پوسترها و انتشار مقالات و کتب توریستی در راستای شناساندن قابلیتها به توریست های داخلی و خارجی منطقه.
۱۰. تهیه نقشه های توریستی- آگرواکوتوریستی منطقه.
۱۱. محوطه سازی و ایجاد فعالیتهای توریستی رودخانه ای در اطراف رودخانه ها.
۱۲. برگزاری جشنواره های منطقه ای و پخش رسانه ای قابلیتهای منطقه.
۱۳. آموزش بومیان در زمینه برخورد مناسب بویژه در زمینه توریست های خارجی.
۱۴. افزایش و سهولت در دسترسیها و راههای ارتباطی منطقه با وجود نزدیکی به کلانشهر تهران.

تقدیر و تشکر

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «تأثیر اکوتوریسم بر توسعه روستایی حوزه کلانشهرها؛ مورد: بخش لواسانات» در دانشگاه شهید بهشتی می باشد. از معاونت پژوهشی دانشگاه شهید بهشتی که امکان انجام این تحقیق را فراهم نموده است تشکر می نمایم.

منابع و مأخذ

۱. الوانی، مهدی، دهدشتی، شاهرخ (۱۳۷۳) اصول و مبانی جهانگردی، انتشارات بنیاد مستضعفان.
۲. پاپلی، محمد حسین، سقایی، مهدی (۱۳۸۵) گردشگری (ماهیت و مفهوم)، سمت.
۳. جعفری، جعفر، پیام، آبراهام (۱۳۷۹) مدیریت جهانگردی، ترجمه مرتضی احمدی، تهران، مرکز تحقیقات و مطالعات سیاحتی، بی تا.
۴. داس ویل، راجرز (۱۳۷۹) مدیریت جهانگردی، مبانی، راهبردها و آثار، دفتر پژوهشهای فرهنگی.
۵. رضوانی، علی اصغر (۱۳۷۴) جغرافیا و صنعت توریسم، تهران، انتشارات پیام نور.
۶. رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۰) اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست، مجله اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره ۱۷۳ و ۱۴۷.

۷. رحمانی، بیژن، رزمی، جواد (۱۳۸۶) کشاورزی و استراتژی توسعه اقتصادی در برنامه ریزی ملی کشور با استفاده از مدل AHP و مدل تجزیه و تحلیل SWOT، فصلنامه جغرافیا، شماره دوم.
۸. شکویی، حسین (۱۳۷۵) مقدمه ای بر جغرافیای جهانگردی، موسسه تحقیقات اجتماعی، شماره ۱۵.
۹. قادری، زاهد (۱۳۸۳) اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.
۱۰. کدیور، علی اصغر و سقایی، مهدی (۱۳۸۶) ساماندهی گردشگری در تفرجگاههای پیرامون شهری؛ فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۳.
۱۱. منشی زاده، رحمت الله (۱۳۸۴) اندر مقوله گردشگری، انتشارات مسعی.
۱۲. منشی زاده، رحمت الله (۱۳۷۶) جهانگردی، انتشارات مسعی.
۱۳. محمودی نژاد، هادی، پور جعفر، محمد رضا (۱۳۸۶) بررسی جایگاه برنامه ریزی توریسم در توسعه پایدار روستایی، فصلنامه مسکن و انقلاب، تهران.
۱۴. مومنی، مصطفی (۱۳۸۶) بحثی در شهرنشینی و جغرافیای اوقات فراغت و گردشگری، توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران (از مفهوم تا راهکار)، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ اول، تهران.

Ceballos-Lascurain, H. (۱۹۹۶) *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas. IUCN-The World Conservation Union, Protected Areas Programme*. Gland & Cambridge. ۳۰۱ p.

Félix Zumbado-Morales (۲۰۱۰) *Agrotourism and Agro-Ecotourism in Costa Rica*, e-Review of Tourism Research (eRTR), Vol. ۸, No. ۶.

Jenny holland, Michael burian (۲۰۰۳) *Turism in poor rural areas; diversifying the product and expanding the benefits in rural Uganda and the Czech Republic*.

Mcintosh, Robert. W, Goeldner, Charles Rand Ritchie, R. Brent. (۱۹۹۵) *Tourism, Principles, practices, Philosophies*, United States Of merica : John WILEY & SONS, Inc.

McIntyre, George (۱۹۹۳) *Sustainable Tourism Development: Guide for local planners, Spain*, World Tourism Organization (WTO).

Sharpley, Richard, and Sharpley Julia (۱۹۹۷) *Rural Tourism: An Introduction*, I.T.P., London, pp: ۷-۸, ۱۷-۱۸, ۲۲-۳۰, ۶۰-۶۱.

Trevor Atherton (۱۹۹۳) *Measuring Sustainable Tourism Development :problems and achievement.in round table on planning for sustainable tourism development,to the general assembly*, bail,Indonesia,۳۰ septamber,۹ october۱۹۹۳ (madrid , WTO).

World Tourism Organization (۲۰۰۷) *National and Regional Tourism Planning: Methodology and Case Studies*. London: Routledge.

World Tourism Organization (۱۹۹۳) *Tourism to the Year۲۰۰۰: Qualitative Aspects Affecting Global Tourism Growth- A Discussion Paper*.